

ՇՈՒՐ ՍԱՐԻ ԲԱԼԱԴԻ

— Ի՞շո՞ւ ես լուս, մայրիկ...

— Ես հիշում եմ հիմա

Կոփվը Շուր սարի,

Երբ արյուն էր ու մահ...

— Ի՞նչ ես տիսուր, մայրիկ...

— Քանի՞ կտրիճ ընկավ,

Շուր սարերի լանջին,

Քանի՞ կրակ հանդավ...

— Դու լալի՞ս ես, մայրիկ...

— Ծաղիկներն են կանչում

Շուր սարերի լանջում,

Շուր սարերի վրա

Մի օր ընկան նրանք,

Հանգան որպես կրակ...

Ա՞խ, մնացին անտես

Այս արևին կարմիր,

Որ բարձրացավ, ասես,

Շուր սարերի լանջից...

— Դու ժպտո՞ւմ ես, մայրիկ...

— Շուր սարերի լանջում

Ծաղիկնե՞րն են կանչում...

ԵՐԿՈՒ ՄԱՆՈՒԿ ԵՆ ՆՐԱՆՔ

1

Երկու մանուկ են նրանք բանուկ փողոցում,
Թափառական ու գունատ և անդարձ կորած.
Երբ գիշերն է թանձրանում, անձրեց կոծում՝
Հին դարբասի մի խորշում պահվում են նրանք,

Երկուսի էլ հայրերը բանվորներ էին,
Երկուսի էլ հայրերը ուժեղ, հաղթիրան,
Նրանք մուայլ հանքերում մի օր զոհվեցին,
Իսկ մայրերին «Ոսկե Սարդ» պանդոկը տարան,

Ու նրանք որբ մնացին դաժան քաղաքում,
Աղջիկն ուներ երկնագույն, երկնագույն աշքեր,
Տղան մազեր ուներ շեկ, թավ ու ոսկեգույն,
Ու խորշերից նա խոնավ թոքախտ էր ճանկել:

Երկու որբեր են նրանք՝ բարեկամ դարձած,
Մի օր իրար դեմ ելան երկու փողոցից.
Աղջիկը միրդ էր կրծում, իսկ տղան չոր հաց,
Աղջիկն իր միրգը պարզեց՝ ա՛ռ, դու էլ կրծի՛ր:

Դարձան նրանք բարեկամ, հավասար ընկեր՝
Գտնված մի ոսկորի կամ մրգի համար,
Երբ մի կտոր հաց գտան՝ աղջիկը երգեց,
Հսեց տղան անձկությամբ ու ժպտաց խոնարհ...

Ու գարուններ անցան, հասան օրերն աշնան,
Նրանց հին շորերը մաշվեցին ու ընկան.
Մնաց վերջին լաթը՝ անօգնական, մաշված,
Աղդերերով բաց ու գորշ շրջում են դեռ նրանք:

Ահա նստել են լուս ցանկապատին մռտիկ,
Խանութից դուրս նետված թաց մրգերն են շոկու,
Աղջիկը բան չգտավ, որ վերցնի, ուտի,
Տղան խանութպանին հայճոյում է մտքում:

Ու մնացի՞ն այդպես, տրտում ու սևակնած.
Իրիկվա հովը փշեց և՛ սառն, և՛ թեթև,
Պահակը հինգ անգամ հայհոյեց ու գնաց,
Ու արեր մտավ տանիքների հետև:

Իրիկունք կախվեց փողոցների վրա,
Ու որտեղից որտեղ փշեց մի ցուրտ քամի,
Ու փողոցի փոշում թաց կաթիլներ ընկան.
Հորդ անձրեր մաղվեց իրիկնային ժամին:

Ու կանգնեցին նրանք վտանգի դեմ՝ արթուն,
Տղան բռնեց նրան, արագ անցավ առաջ.
— Մանուկներ են նրանք՝ անօթևան, անտուն,
Դիմը՝ խավար դիշեր ու հողմերի շառաւ...

Դաժան դիշերն իջավ այն քաղաքի վրա,
Դեռ շափում էր անձրեզ շենքերի վզին.
Հին դարբասի խորշում պահվեցին նրանք,
Ու կիսամերկ ընկան՝ գրկված միասին:

...Առավոտյան անձրեզ խուզ մաղում էր դեռ,
Երբ դարբասի մութ խորշից հանեցին նրանց.

— Երկու մանուկ են նրանք, հավասար ընկեր,
Քաղցի, ցրտի տագնապից երկուսն էլ մեռած։

Երկուսի էլ հայրերը բանվորներ էին,
Երկուսի էլ հայրերը ուժեղ, հաղթիրան։
Նրանք մոայլ հանգերում մի օր զոհվեցին,
Իսկ մայրերին «Ոսկե Սարդ» պանդոկը տարան։

ԲԱԼԱԴ
ՈՒԹԵՆՈՒ, ԴԱՐԲՆԻ ՍԵՎ ՏՊԱՅԻ ԵՎ
ԵԼՆՈՂ ԱՐԵՎԻ ՄԱՍԻՆ

Նա տեսել էր միայն սեր,
Մանուկ ու գարուն,
Ուսենին այն օրորուն,
Ուսենին այն օրորուն.
Երբ իշնում էր մութը սև՝
Նա թեքվում էր ու նիրհում,
Մինչև ենող արեի զնդոցը լսեր:

Շուրջը տներ ցանուցիր
Գյուղաքաղաքի,
Անցնող մի զույգ, փախչող ձի,
Հոտեր անհանգիստ:
Շատ ցերեկներ զնդացին,
Գիշերներ անցան,
Մի օր էլ սև լուր հասավ
Ամբողջ նահանգին...

Տիուր շարժեց ճյուղերը
Ու անշարժ մնաց
Ուսենին այն օրորուն,
Ուսենին այն օրորուն.
Չուզեց կովի դաշտ գնալ
Դարբնի սև տղան,
Մի գիշեր էլ նա գնաց
Ու մնաց սարում...

Նրան գտան, բերին վար՝
Զեռները կապած,
Վարդ էր բացվել ճակատին
Ու ժորում էր ցած,
Օրորուն այն ուռենին
Սրսիաց ցավից,
Կամաց թեքեց ճյուղերը
Ու տիսուր մնաց:

Մի գիշեր էր սևասեւ,—
Անձրսն էր խշում,
Մթնում ինչ-որ ստվերներ,
Հեռվում՝ հաշող շուն:
Հրազեններ փայլեցին
Անձրսի տակ թաց,
Ու դարբնի սև տղան
Կանգնեց ուռու տակ...

Նրա աշքը կապեցին
Սպիտակ լաթով,
Նրանց մոայլ աշքերից
Արյուն էր կաթում:
Յոթ սև փողեր ուղղեցին
Ճակատին նրա,
Յոթ սև փողից որոտով
Գնդակներ թռան...

Թեքվեց ուռուն նա կամաց
Ու ընկավ հողին,
Ու գիշերը միգամած
Պարուրեց ուղին.
Եվ ուռենին, ուռենին
Դողդողաց խռով,
Իշավ լացող ճյուղերով,
Գրկեց նոս դին:

իսկ դառընոցում, դարբնոցում
Դարբինը հսկա
Երեք անգամ հին մուրճն իր
Խփեց հին սալին.
Եվ աշխարհում ահացուրտ
Մի թև թպրտաց,
Եվ արկը բարձրացավ
Փրկության սարից:

1927

ԿԱՐՄԻՐ ԶԻԱՎՈՐԻ ՄԱՀԸ

(Փոխադրություն)

Գետը հոսում է.

Գետի Հայելում՝ լալկան ուռիներ,
Եջնտեղ լվանում են իրենց վարսերը
Լալկան ուռիները,
Ուռիները:

Զիավորները կարմիր,
Մերկ սրերը ուռիներին խփելով,
Արշավում են դեպի մայրամուտ
Որպես քամի:

Ու Հանկարծ, Հանկարծ,
Որպես թռչուն վիրավոր
Մեկն իր ձիուց գլորվեց ցած:

Զաղաղակեց նա, շգոռաց,
Արշավողներին շկանչեց ետ,
Միայն նրանց ձիերի
Շողող պայտերին նայեց,
Աչքերը՝ լեցված:

Էլ նա շի՛ փարելու,
Զի՛ փարելու
Քառասմբակ արշավոր
Իր նժույգի բաշերին փրփուր,

Թաշերին,
Եւ նա չի կարող,
Չի կարող,
Խաղացնել իր սուրբ՝
Ճերմակների հետեւից
Գիշերով...
Պանդաղ մարում է պայտերի ձայնը,
Եվ արևմուտքում ձուլվո՞ւմ են, ձուլվո՞ւմ
Չիավորները.
Չիավորները՝ զինվորնե՞ր կարմիր,
Հողմաթեւ ու թեթև ձիավորները,
Չիե՞րը հողմաթեւ,
Չիե՞րը թեթև,
Չիե՞րը,
Չիե՞րը,
Չի...
Գնա՞ց մի կյանք՝ ձիու նման հողմաթեւ...
Լոեց և ձայնը գետի,
Ու ստվերներ մթնեցին,
Ու ջնջեցի՞ն գույներ,
Ու վարագույրն իշավ ծանր ու սև,
Նրա կապույտ աշքերին...
Նրա խարսյաշ մազերին
Ողկույզնե՞րը փոեցին
Լայգա՞ն ուռիները,
Ուռիները...
Մի՛ լաց, մի՛ լաց, ուռենի՛,
Կարա-Մուզի հայելում
Չեռք մի՛ կցի,
Լաց մի՛ լինի,
Ուռենի՛...

ԲԱԼԱԴ ՄԻ ՌՈՒՍ ԶԻՆՎՈՐԻ ՄԱՍԻՆ

Քսպես, անցնում են օրերը հերթով,
Հոսում է կյանքը ալիք առ ալիք,
Անցնում են օրերն ու նրանց երթում
Մեկը անցյալ է, մյուսը՝ գալիք:

Թայց որքան օրերը անցյալ դառնան,
Որքան հեռանան գույները նրանց,
Ես չեմ մոռանա ճակատն այն արնած,
Երկաթուղային գծերի վրա...

Ես չեմ մոռանա... Աշունը որպես
Դեղնամազ պառավ՝ այն զին ճամփեթին,
Դաշտերի վրա անձրեային ծես,
Լեռների վրա շղարշը մեզի:

Երկիրը որպես անհուշ մի մեռել՝
Ընկած օրերի խաչուղու վրա...
Երեկոն իշավ գունատ ու երեր,
Իշավ երեկոն գույներով մոայլ:

Երկրիս դաշտերով անցնում էի ես,
Սրտումս դառնություն ու թախիծ ու թույն,
Ստվերի պես համբ, լուսնոտի պես հեղ,
Փնտրում էի ես հյուրընկալ մի տուն:

Հետեւում էր ինձ տիրությունը սև
Որպես հետախույզ, հոտառու մի շուն,

Իսկ աշքերիս դիմ պատկերներ նսեմ,
Հտպիտ պատկերներ գիշերվա մուժում:

Պարում էր ինչ-որ կտրված մի ոտ,
Ծովում էր ցավից մի կարմիր բերան,
Ծանրանում էին ձեռներ արյունոտ
իմ անօդնական ուսերի վրա:

Երկաթուղային գծերի մոտով
Զգվում էր ուղիղ մի նեղ արտուղի,
Քայլում էի ես հոգնատանց ոտով,
Ու հոգնությունս նզովում էի:

Զգում եմ հանկարծ, որ ընկել եմ ես
Գծերի վրա՝ հեկեկում եմ խուլ,
Թվաց ինձ օտար արձագանքի պես.
— է՛յ, ո՞վ է այնտեղ, այն ո՞վ է մխում»...

Մի մթին զանգված գծերի վրա.
— «Ո՞վ ես»...—«Ճինվոր եմ»...«Ի՞նչ է պատահել»:
— Եվ արյունոտ էր ճակատը նրա.—
— «Քեզ ո՞վ է, զինվո՞ր, գետին տապալել»:

— «Խմբապետ Շապուն, թքեց երեսիս,
Թուրք պատշաճով ճակատիս տվեց,
Ու ծակեց ուսըս... արնաքամ եմ ես,
Իսկ ինձ մոտ գտան մի քանի թոռոցիկ»...:

Նա լռեց մի պահ... իսկ հետո ասեց՝
Տարված երազո՞վ, թե՞ զառանցանքով.
— «Դոնից, Վոլգայից կգան, կհասնեն,
Է՛ս, ելման վո՞լգա, է՛ս, ապստամբ Դո՞ն»...:

Լռեց, սրսփաց ու անշարժ մնաց...
Գիշերն էր նայում սևակնած ու լուս.

Քամին զառանցեց դաշտերում քնած,
Դեմից բարձրացավ մահիկը դալուկ:

Ու օրեր անցան, կանգնեց երկիրը.
Հոկտեմբերն եկավ Նոյեմբեր ամսին,
Եվ վարդեր էին բոլոր վերքերը,
Ու նորը երգեց նոր կյանքի մասին:

Ու որքան օրերը անցյալ դառնան,
Որքան հեռանան գծերը նրանց,
Ես չեմ մոռանա ճակատն այն արնած՝
Երկաթուղարին գծերի վրա:

Նրանց արլունո՛վ գրոշներ բարձրացան,
Արևը ելավ հաղթական խանդով,
Բռնեց նոր ուժը փողոց ու կածան...
— Է՞իս, ելման վոլգա, է՞իս, ապստամբ Դո՛ն...

ԲԱԼԱԴԻ ԲԱՔՎԻ ԵՎ ՔՍԱՆՎԵՑԻ ՄԱՍԻՆ

1

Ամեն առավոտ, երբ լույսը բացվում է,
Երբ գարդեր են լողում Կասպից ջրերում,
Սուլիչները կանչում են, սուլիչները շվում են,
Ու քաղաքը զարթնում է, ելնում է, եռում:

Երգում է գորշ մուժում Թիբի-էլբաթն ահա,
Ու խշշում է սիրտը իլլիչի խորշի.
Եվ քարափում կանգնած շոգենավերը համը,
Եվ քաղաքը ծեծող նավթային փոշին,

Եվ փողոցները խուռն, վիտրինները շողուն,
Յուցանակները մհծ ու շենքերը ներկած...
Բրոնզի համառ փայլով այդ Բաքո՛ւն է շողում
Ու պարզել է վերև իր բուրգերը երկար:

Այստեղ հոսում է հորդ արյունը մեր երկրի,
Նավթարյունը հզոր, նավթային գարունը,
Այդ ուժն է մեր երկրի, այդ ուժն է մեր ձեռքի,
Նավթարյունը հորդուն, նավթարյունը...

Պարզված ափից մինչ ափ, Ապշերոնյան հսկան
Ահա նայում է շեշտ աշխարհի մութ հեռուն..
Այդ Բաքո՛ւն է քո դեմ՝ մեծանիստ ու զգաստ,
Ապշերոնի գրկում այդ Բաքո՛ւն է եռում:

Այդ Բաքուն է փովիել հանգույցներով անթիվ,
Նոր Բաքուն է այնտեղ հզորաբար խրոխտ,
Էլ շի պարզվի դեպ նա ո՛չ մի դեղին բանդիտ,
Էլ շի շանգոփ նրան ու ո՛ք:

Էլ ո՛չ մի ուժ դեղին... նրանք մի օր եկան,
Դրին իրենց թաթը կարմիր Բաքվի վրա,
Ու նավերը մտան մեր արյունով ներկված,
Ու շրերով Կասպից Քսանվեցին տարան...

Անդրկասպյան դեղին, դեղին ավազուտում
Արնոտ մի խրախճանք նրանք պատրաստեցին,
Բաքվի սրախց արցունք ու արյուն էր կաթում,
Հոշոտեցին նրանք Քսանվեցին:

Ու հիմա ամեն օր, երբ բացվում է լույսը,
Երբ արեք Կասպից մութ շրերն է ներկում,
Երբ շրերն են ծեծում Ապշերոնի ոսար,
Վիշկաների խորքից Քսանվեցն է երգում:

Երգում է Քսանվեցը. լսե՞ք, լսե՞ք, լսե՞ք,
Դառնում են փոկերը, անիվների երգը,
Այն ո՞վ է, ո՞վ է, որ նրանց դեռ շի լսել,
Ո՞վ է, որ շի տեսել Քսանվեցի դեմքը:

Երգում է գորշ մուժում Բիբի-էլիբաթն ահա,
Ու խշշում է սիրտը իլիշի խորշի,
Եվ քաղաքում կանգնած շոգենավերը համբ,
Ու քաղաքը ծեծող նավթային փոշին...

* * * * *

Ու Բաքուն է նորից... իշավ իրիկունը,
Ու վառվեցին անթիվ լուսե լամպերն ահա,

Գարմոնները շնչում են, գարմոնները երգում են,
Մակույկները լողում են շրերի վրա:

Հանգչում է քաղաքը, բուլվարները զվարթ,
Քաղաքը շիռում է հոգնած մկաններն իր.
Ջրերը ծեծում են իրենց ափերն հանդարտ,
— Քնի՛ր, քնի՛ր, քնի՛ր...

Քնել նա չի կարող, ինչպես սիրութ մարդու՝
Գիշեր-ցերեկ պիտի խփի սիրութ նրա.
Քնել նա չի կարող, նա կմնա արթուն,
Աւ կհսկի զգաստ Ապշերոնի վրա:

Քաղա՛ք, հզոր ընկե՛ր, իմ չուզունե՛ եղբայր,
Քաղաք հերոսական, արնակարմիր թաքո՛ւ,
Քեզ են ուզում ալմօր իմ երգերը երգած,
Իմ երգերը երգած քո դոներն են թակում:

Քաղա՛ք, դո՛ւ, որ մի օր բորենիներ տեսար,
Ուր որ գավադրաբար սրեր հեսանվեցին...
Քաղա՛ք, հզոր ընկե՛ր, իմ չուզունե եղբա՛յր,
Քաղա՛ք իմ արնակառ, քաղա՛ք Քսանվեցի:

ԺՊԻՏ

Ոմանց: Խմ բննադատներին

Թայց ինչո՞ւ մանր, կույրե՞ր եք միթե,
Ես խոշոր, խոշոր, բուրժուական եմ,
Եվ իմ երգն է իմ հարստությունը,
Դրամագլուխը, հիմնականը:

Շահագործել եմ ես բարդիներին,
Նրանց բողոքին անգիտակ,
Քնից զրկել եմ արագիներին,
Հանդերն եմ առել հանգի տակ:

Ոսկե հասկերի խշշուն ծփանքից
Քամել եմ արժեք հավելյալ,
Մասրենիներին չեմ թողել հանգիստ,
Նրանցով շահել կապիտալ:

Ու գանձեր ունեմ ես անհատնելի,
Լճերում բացել եմ վարկեր,
Մերկացրել եմ ջահել թփերին.
Լուսնի հետ քեզե՞ր եմ սարքել...

Էլ ինչո՞ւ մանր, կույրե՞ր եք միթե,
Ես մեծ բուրժուու եմ անկասկած.
Եվ գործադու են պատրաստում իմ դեմ
Հացենին, անձրևն ու ակացիան...